

İHYÂ SEYYİD YAHYÂ DİVANIN'DA GEMLİK ŞEHRİ'NİN ADI (1743? - 1813)

Ali İPEK*

ÖZET

18. yüzyıl şairlerinden İhyâ (Seyyid Yahyâ) Efendi'nin Divanı yüksek lisans tezi olarak tarafımızdan ele alınmıştır. Bu çalışmamız esnasında tarihi şiirlerinden bir tanesi dikkatimizi çekti. "Kapûdân-ı Deryâ Hüseyin Pâşâ Hazretlerine Çeşme Târihidir" başlığını taşıyan şiirinde bil-hassa ikinci beyit anlamlıdır:

*Gemilik sâhilini eyledi nev-tersâne
Nola fahr olsa bu hizmet o kerem pirâye.*

Bu beyitte ikinci ünlü harf olan "i" nin düşmesiyle "GEMLİK" olmuştur.

SUMMARY

The Name of The Town of Gemlik in The Collection of Poems of Seyyid Yahyâ

We have studied the collection of poems of İhyâ (Seyyid Yahyâ) Efendi, who is an eighteenth century poet, as a post graduate

* Öğr. Gör.; U.Ü. Necatibey Eğt. Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümü, Balıkesir.

thesis. During our study, one of his historical poems drew our attention. In his poem with the heading "The Date of The Fountain to his Excellency Kâpûdân-ı Deryâ Hüseyin Pâşâ" the second distich is particularly significant:

*Gemilik sâhilini eyledi nev-tersâne
Nola fahr olsa bu hidmet o kerem pirâye.*

In this distich it has been turned in to "Gemlik", the second vowel "i" having been left out.

Şâirimizin kısaca hayatından bahsetmek istiyorum. Asıl adı Seyyid Yahyâ olan İhyâ 1743? yılında doğdu. Süleymâniye Camiinde müderrisken yetmiş yaşlarında öldü¹.

"Ancak asıl adı Seyyid Yahyâ'dır. Galata'da Arap Camii imamı Mehmet Efendi'nin oğludur², gibi bilgilere dayanarak onun İstanbul'da doğduğu söylenebilir. Bu bilgilerde babasının da Mehmet Efendi olduğu ve mesleğinin imam olduğu kayıtlıdır.

Onun hayatı hakkında kaynaklardaki bilgi oldukça sınırlıdır. Bu bilgiler ise İhyâ konusunda hüküm yürütmek için yetersiz kalmaktadır. Divanı'ndaki İstanbul'la ilgili şiirleri ve kaynaklardaki bilgileri değerlendirirsek, İhyâ hayatını İstanbul'da geçirmiştir. Divanı'nda İstanbul'un değişik semtlerini anlatan tarih şiirleri hayli fazladır. Kaynaklar da bunu doğrular.

Fatin Tezkiresi'nde babasının imam olduğu kayıtlı iken, Şefkat Tezkiresi'nde de³ bizzat kendisinin de imam olduğu yazılıdır: "Galata Arap Camii imamıdır." Bu bilgilere göre, İhyâ'nın bir imam oğlu mu, yoksa bizzat imam mı olduğu konusunda bir çelişki belirmektedir.

İhyâ, hayatını mektupçuluk ve müderrislik yaparak kazanmıştır. "Mektupçuluk ve müderrislik yaptı"⁴. İhyâ'nın hayatında ikinci ve üçüncü mesleklerin bulunduğunu böylece öğrenmiş bulunuyoruz. Şefkat Tezkiresi'nde ondan "Müderrişin Kirâm"⁵ olarak bahsedilmektedir.

"Seyyid" olduğu konusunda bütün kaynaklar mutabıktır. Seyyid olduğunu yazan kaynaklar onun meşrebi konusunda herhangi bir bilgi vermezler. Tasavvufi cephesi de aynı şekilde tam anlamıyla şekil bulmuş değildir. "Haddizâtında er-

1 Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü (Doç. Dr. Halûk İpekten, Doç. Dr. Mus tafa İsen, Doç. Dr. Recep Taparlı, Doç. Dr. Naci Okçu, Yard. Doç. Dr. Turgut Karabey), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.

2 Fatî'n, "Hatimetü'l-Eş'âr", İstanbul, 1271.

3 Şefkat-i Bağdadi "Tezkire", Millet Ktb. Tarih B1.770.

4 A.g.e.

5 A.g.e.

bâb-ı meârif..."⁶ ifadesi bizi onun tasavvuf ehli olduğu fikrine götürebilir. Fakat şiirlerinde "derûnî" manada bir hayat tarzı haline gelmiş tasavvuftan bahsetmek mümkün değildir. Ender de olsa "vecd-âne" mısra ve beyitler İhyâ Divanı'nda da vardır. Ancak bu "mükemmeliyet" derecesinde değildir. Bu konuda şunu söylemek mümkündür ki; İhyâ tasavvufa sempati duyan, fakat ona nüfûz edememiş, tasavvufu malzeme olarak kullanan samimi bir dindardır.

Miladi 1813 tarihinde yetmiş yıla yakın hayatını noktlayan İhyâ Efendi, ömrünün bir anını bile boş geçirmemiştir. Mektupçuluktan müderrisliğe, müderrislikten insana nüfûz etme sanatı olan şairliğe kadar birçok meşguliyeti bu kardarcık hayatına sığdırabilmiştir. Onun ölümü hakkında kaynaklarda şu bilgiler vardır: "Süleymaniye Camii'nde müderrisken yetmiş yaşlarında öldü"⁷. "1288 senesinde murg-ı rûhu kafes-i tenden cinâne perdâz eylemiştir"⁸.

Edebî şahsiyetinden söz etmek gerekirse, İhyâ'nın şiirleri ve şairliği üzerine mevcut kaynaklarda bazı bilgiler vardır. Bu bilgilere dayanılarak onun şiiriyet ve sanat açısından devrinde üstün bir seviyede olduğu kanaatine varabiliriz. "Haddizâtında erbâb-ı me'ârifden, nüktedân, şâir-i mâhir ü te'lif-i kelâma kâdir bir zât-ı şerâfet-me'abdır"⁹.

Bu bilgilerden hareketle İhyâ'nın sanat dünyasında bazı köşe taşlarının varlığından söz etmek mümkündür. "Erbâb-ı me'ârifden" ifadesinden yola çıkarsak; Onun gönül ehli bir kişi olduğu, fikrine varabiliriz. Şâir İhyâ hakkında verilen diğer hükümler arasından, meşhur bir şâir olduğu, söze ve söz söylemeye muktedir bir kabiliyete sahip olduğu düşünceleri yer alır ki; bunlar da İhyâ'nın sanat dünyasına ışık tutmaktadırlar.

Divanı'ndaki bazı beyitler de Onun şâirliği konusunda bize bilgi verecek mahiyettedir. Şâir burada kendini överek, şâirliği konusunda bize bir bilgi vermektedir.

Habbeza nev-eşer ki eyleyemez
Aña taqlid şâ'irân-ı zâmân (ibdâ/1)

İhyâ'nın dili, divan şiirinin dil anlayışına oldukça uygundur. Türkçe-Arapça-Farsça dillerinden kelimelerle kurulan bu ahenkli kompozisyon, oldukça ilgi çekicidir. Divan, genelde "sâde" olarak vasıflandırılabilir. İhyâ Divanı'nda sâde Türkçe'yle yazılmış beyitlerin fazlalığı bu fikrimizi doğrular durumdadır:

Niyâzım eyledim efzûn utandırıcaya dek
O şûhî bezme ne çekdim dadandırıcaya dek (G.89/1)

6 A.g.e.

7 A.g.e.

8 A.g.e.

9 A.g.e.

Uşşâk ile tutuşdurub ağıyârı seyrider
Püskürme benli afet bir deli fişek (G. 90/4)
Dillendigi kadar var imiş bak o sâde rû
Gül bûselerle gerdeni olmuş benek benek (G. 90/5)

Bir 18. yüzyıl şâiri olan İhyâ, bu dönemde revaçta olan "Mahallileşme hareketi"ne kayıtsız kalmamış, O da diğer şâirler gibi sâde dilden nasibini almıştır. İşte sâde Türkçe yazılan ve folklorik nitelik taşıyan beyitler, bu ceryan çerçevesinde değerlendirilebilir:

Bir 'Arap şûhı görüp didüm ayâ rûh-ı ta'âl
Kırdı fındıkçı imiş keyfimi gitti eyvâh (G. 122/2)

İhyâ'nın şiirlerinde üslûp "orjinallik" arz eder. Akıcı bir üslûp ve bunu destekleyen dili kullanma mahareti; Onun en bariz yanlarından birisidir. Üslûp sanatın "can damarıdır". Kelimeler arasındaki ritm, terkiplerdeki müzikalite ve topyekün akışı gözler önüne serebilmek için Divanı'ndan bazı beyitleri veriyoruz. Bu beyitler, sanırız Onun üslûbu açısından bir fikir verebilecek durumdadır:

İhyâ bugün ol işve-fürûşum güzer itdi
Ünvan satarak âşika bâzâr arasında (G. 133/5)
Kim korsa şîşe-i dile cehl-i mürekkebi
Bakmaz likâ-yı şâhid-i irfâna bir dahi (G. 139/7)
Bûs eyle lebûñ hatt-ı siyeh-kâr arasında
Nûş eyle gönül bâde çemen-zâr arasında (G. 133/1)

İhyâ'nın şiirlerinde folklorik unsur olarak deyim ve atasözlerinin çokluğu oldukça dikkate değerdir. Halk kültürünün "sızdırılmış balı" niteliğindeki bu ifadelere, deyimleri çok ustaca kullanılmış olması, İhyâ'nın "nüktedân" vasfıyla¹⁰ yakından ilgilidir. Aşağıda vereceğimiz örnek beyitler; şâirin Türk zevkini, irfânını, idrâkini ve kültürünü ifâde ederken ne derece üslûba hâkim olduğunu göstermektedir:

Kulak misafiri oldum sarî-i bâbda ben
Lisân-ı hâl ile dir kal gitme mihmâna (T/17)
Tehî-dest-i feyz-i neşvedir encâm-ı bezm ey dil
Eli bögrinde kalmış ibret al şekl-i sebûlardan (G. 118/6)

10 Fatîn Davûd; "Hatimetü'l-Eş'âr", İstanbul, 1271.

Rûy-ı cânâmı hây-ı haclet bir ah itsem kapar
Berg-i gülden nâzûk ol ruhlar bulutdan nem kapar (G. 57/1)
Pend itmege kulağı dibinde biter hemân
Mağrûr-ı hüsne gelmek için intihâb-ı hat (G. 86/5)

Her şâirde karşımıza çıkan "kendi sanatını ve şâirliğini övme" hadisesi, İhyâ'da da mevcuttur. Çünkü psikolojik örgü olan "insan" ın en belirgin rengi, egoizmdir:

İhyâ misâl-i şâir-i sihr-âver-i beyân
Zannım bu gelmez âlem-i imkâna bir dahi (G. 139/8)
Bu nazm-ı dil-keşi Kaynarca mıdır İhyânuñ
Demâdem anda letafet fıkır fıkır kaynar (G. 60/9)

Bu ekol içerisinde iki zıt kutbu temsil eden rint ve zâhit tipleri; İhyâ'nın muhayyilesini de işgal etmiş, çok değişik bir biçimde tasvir edilmiştir. Rakip veya zâhit yine eski kutbun timsalleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

Turub kandîller pîşünde uşşâk ey lebi beste
Rakîb ammâ müdâhendir çıkar rûgan gibi üste (G. 129/1)
Niyâzı der-bağal-ı nâz iderdî yâr ammâ
Gider mi sûfi-i har bezmden belâ bunda (G. 132/2)

Çağdaşları arasında yer alan 18. yüzyılın güçlü simâları Şeyh Gâlib'in "âd" redifli, meşhur gazeline çok benzer bir şiirin İhyâ gibi ikinci sınıf bir şâir tarafından kaleme alınmış olması, dikkat çekicidir. Bu şiirler karşılaştırıldığı zaman hemen hemen aynı duygu ve düşüncelerin işlendiğini görmek mümkündür. Bu beyitleri karşılıklı olarak ortaya koyalım:

Canlar üzmüş zulmet-i hicrinde gîsû komuş ad
Ahlar almış ğam-ı aşkında ebrû komuş ad.
Şeyh Gâlib

Hüsni-i mir'âtında aks-i aha gîsû koymuş ad
Kâse-i mehde müzâb itmiş güli rû koymuş ad
İhyâ

İhyâ'nın ilimle yakından ilgilenmesi, âlim bir kişi olması mutlaka şiirlerini etkilemiştir. Fuzûlî'nin "ilimsiz şiir temelsiz binaya benzer" sözü hatırlanırsa; İhyâ'nın bu ilmi yönü, daha da önem arzeder.

"..... Ve müderrisin-i kirâmdan olup ....."¹¹ sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır. Zaten kendisi uzun yıllar Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır¹².

Şâirin en göze çarpan özelliklerinden biri de, tarihi şiir yazmakta gösterdiği ustalıktır.

Levhden geldi derûn-ı dile bir nev târîh
Câm'-i Hâlidî Sultân Selîm kıldı cedîd (H. 1215/M. 1800)

Daha önce tasavvufî yönüne genel hatlarıyla değindiğimiz İhyâ, aşkın te-
rennümünde aşırı bir derinlik göstermez. O sadece mecazî aşkın "manevî tarzda"
dile getirmiş, tasavvufî bir senteze girmemiştir. Aşk mecazî, ifade karmaşık değil
sade, tefekkür fazla derin değildir. Ancak aşkın söz konusu olduğu her yerde,
mutlak surette "mihnet" ve "çile" buhurdan tütecektir:

Tîşe-i mihnet-i aşkı ne bilür bî-haberân
Gelmese başına bilmez anı Ferhâd bile (G. 127/2)

.....
Düşdiyse bahr-ı aşka eger zevrâk-ı heves
Var akla yelken eyle gönül turma bir nefes (G. 80/1)

Hayâl ve estetik yapı, İhyâ'nın şiirlerinde oldukça renkli ve zariftir. Mis-
ralar ve beyitler arasında hayallerin çizdiği kompozisyon, estetik birer tablo gibi-
dir. Hayaldeki derinlik ve içine düşülen muhayyel dehliz, İhyâ'nın beyanında
akılları dehşete düşürecek derecededir:

Hâk-i Mecnun'a eger sâye-i zülfün düşse
Ah Leylî diyerek hâb-ı ademden uyanur. (G. 50/3)
Taş aldı ağzına mecliste zâhid söylemez ammâ
Hazer kim seng-i tani hisse-şikest câm için saklar. (G. 72/3)
Mevlevî sâlikine dönmişdi çarha girüb
Aşk-ı Mevlâyâ velî bulmadı meslek sa'at (G. 23/3)
Hâli hep fülül-i ğam ekdi süveydâ sanman
Kaldı tohmı dil-i pür-nâlede mânende-i dâğ (G. 87/5)

Bursa ilimize bağlı yemyeşil, tabîî güzellikler diyarı GEMLİK ilçemizin
18. yüzyıldaki adının ne olduğu konusunda İhyâ Divanı'nda şöyle geçmektedir:

11 Şefkat, Şefkat-i Bağdadi, "Tezkire", Millet Ktb. AE. Tarih B1.798.

12 Arif Hikmet, "Tezkire", Millet Ktb. AE., Tarih B1.798.

"Kıpûdân-ı Deryâ Hüseyin Pâşâ Hâzretlerine Çeşme Târîhidir" başlığını taşıyan tarihi şiirin ikinci beyitinde:

Gemilik sâhilini eyledi nev-tersâne
Nola fahr olsa bu hidmet o kerem pîrâye

Günümüz Türkçe'sine çevirirsek şöyle bir anlam çıkmaktadır: Kaptan-ı Deryâ Hüseyin Pâşâ'dan söz edilerek, Gemilik sahilini yeni (bir) tersane yaptırdı, bu hizmetler karşılığında o cömert insana övünç (ona) süs olsa ne olur diyor, İhyâ. Görüldüğü gibi bu yüzyılda Gemlik kentimiz adından GEMİLİK olarak bahsediliyor. Baştan ikinci sesli harf olan "İ" düşerek GEMLİK şekline dönüşmüştür. Şiirin sonunda İhyâ'nın düşürdüğü tarih Hicri 1206, bunun Miladî karşılığı ise 1791'dir.

Aradan yaklaşık iki yüzyıl geçmiş bulunmaktadır. Araştırdığımızda bugün tersane kalıntıları olmadığını anti parantez söyleyelim.